

minolgiastratégiai tervdokumentum és program készítése; 5. a Magyar Nemzeti Terminológiai Portál elindítása; 6. a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis megtervezése.

A kötet függeléke két nemzetközi dokumentum magyar fordítását tartalmazza (165–218): az egyik az EAFT által 2002-ben közzétett Brüsszeli nyilatkozat, a másik pedig az UNESCO által 2005-ben kiadott Terminológiai politikai irányelvek. Előbbi a terminológia fontosságára hívja fel a figyelmet, valamint arra ösztönzi a kormányokat és a döntéshozó szervezeteket, hogy biztosítsák az ehhez szükséges kereteket. Utóbbi pedig szintén a döntéshozatalban érintetteknek címezve határoz meg olyan tényezőket, lépéseket és módszereket, amelyek minden szinten segítenek a terminológiastratégia szilárd alapjának létrehozásában és hosszútávú fenntartásában.

4. Jelen kötet mérföldkövet jelent a magyar terminológiai politika kialakításában, hiszen a benne megjelent tanulmányok a terminológiastratégiát nemcsak az általános nyelvstratégián belül, illetve azzal szembeállítva helyezik el, hanem alapos áttekintést adnak a határon inneni és azon túli nyelvstratégiai helyzetről és trendekről, mindemellett pedig – más nemzetek „jó gyakorlatát” és összefogását alapul véve – gyakorlati tanácsokat, konkrét feladatokat, kézzel fogható támpontokat és ajánlásokat fogalmaznak meg arra vonatkozóan, hogy miként is kellene elindítani és hosszú távon fenntartani a magyar nyelvű terminológia harmonizációját, adatbázisokban való rögzítését, valamint frissítését. A kötetet nemcsak a politikai döntéshozók és a magyar nyelvstratégiában érintettek forgathatják haszonnal, hanem mindazon szakértők is (például fordítók, lektorok, terminológusok, egyéb szakemberek), akik képet szeretnének kapni a magyar szaknyelvek terminológiai helyzetéről, illetve az előttünk álló feladatokról.

SOMOGYI ZOLTÁN

Károli Gáspár Református Egyetem

Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd szerk., Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság

Eötvös József Collegium, Budapest, 2019. 357 lap

Az ELTE Eötvös Collegium kiadásában megjelent kötet az ELTE DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központja által indított ígéretes könyvsorozatnak, a DiAGram Könyveknek első darabja.

A szerkesztők az előszóban szereplő két fő célkitűzést maradéktalanul teljesítik: a tanulmányok révén a kontextualizáció és a metapragmatikai tudatosság egymáshoz való viszonyáról átfogó képet kapunk, másrészt a problémafelvetés pragmatikai, szemantikai és mondattani kiindulópontú megközelítései is reflexív viszonyba kerülnek egymással. A megközelítésmódok változatossága és az empirikus vizsgálatok révén elemzett adathalmazok sokfélesége azonban nem eredményez heterogén tanulmánykötet: a három tematikus egység – Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság a nyelvtanban, Kontextualizáló konstrukciók empirikus vizsgálata, Metapragmatikai jelzések empirikus vizsgálata – markánsan meghatározza a kötet logikai ívét és az olvasó számára átláthatóvá teszi az argumentációt.

Az első tematikus egységben szereplő elméleti jellegű munkák után a második részben a kontextualizáló tagmondatok kerülnek a középpontba, míg a harmadik egység esettanulmányai olyan konstrukciókat tárgyalnak, melyeket korábban főként a metapragmatikai tudatosság felől közelítettek meg, ám kontextualizáló szerepük is bizonyítható.

A köteten végigvonul VERSCHUEREN (1999) klasszikus iránymutatása, miszerint a kontextus nem eleve adott, a diskurzus résztvevőitől függetlenül létező realitás, hanem olyan dinamikusan formálódó viszonyrendszer, amely a résztvevőket és az általuk mozgósított háttérismereteket foglalja magában.

TÁTRAI SZILÁRD programadó tanulmányában a kontextualizáció meghatározásaként „a relevánsnak tűnő háttérismereteknek a résztvevői perspektívákhoz kötött mozgósítását, alkalmazását” kapjuk (15), a tanulmány célja a kontextualizáció funkcionális pragmatikai értelmezésének elméleti kidolgozása. A szerző a kontextualizáció magyarázatát a nézőpont, közelebről a kontextusfüggő kiindulópontok működése felől végzi el, míg explicit metapragmatikai jelzésként azokat a kontextualizáló konstrukciókat értelmezi, amelyek a résztvevők tudati beállítódását juttatják érvényre.

IMRÉNYI ANDRÁS az elemi mondaton belüli kontextualizáló viszonyokat mutatja be, melyek a szerző megközelítésében a mondat mint viszonyhálózat egyik dimenzióját alkotják. A szakirodalmi előzmények között BRASSAI SÁMUEL inchoativum / mondatzöm megkülönböztetését, a HALLIDAY-féle szisztémikus funkcionális grammatikát és a Prágai Iskola téma-réma fogalompárját is összefüggésbe hozza a LANGACKER-i jelöletlen kiindulópont (alapbeállítás) fogalmával, mely a beszédhelyzet közvetlenül hozzáférhető összetevőit tartalmazza, így segítségével a kontextualizáló elemek széles köre értelmezhető.

KUGLER NÓRA tanulmánya a figyelemirányítással összefüggő szerialitást veszi kiindulópontnak és a prominens jelenethez elérést biztosító, kontextualizáló tagmondatokat, köztük a megnyilatkozó mentális működésével kapcsolatot teremtő, lehorgonyzó predikációt megvalósító elemi mondatokat veszi górcső alá.

A kontextualizáló tagmondatokra fókuszáló második szerkezeti egység (Kontextualizáló konstrukciók empirikus vizsgálata) első tanulmányában KUGLER NÓRA és POMÁZI BENCE a *látszik* és a *tűnik* tapasztalat kiértékelését elvégző episztemikus predikátumokat vizsgálja meg online és személyesen felvett kérdőívatatok alapján.

DÉR CSILLA ILONA a *vélem*, *vélekedem* és *vélekedek* mentális igék főbb konstrukcióit tárja fel stílusrétegbeli-formai variációkra fókuszáló korpuszelemzésekkel és kérdőíves vizsgálatokkal. A szerző megállapítja, hogy az egyes konstrukciók közti gyakorisági eltérések jól magyarázhatók stílusbeli sajátosságokkal: az E/1-es alakok a személyes vélemények, álláspontok közlését kifejező regiszterekben jelentkeznek a leginkább, ezért a *vélem* megjelenése a privát szférához köthető diskurzusokban, hivatalos szövegek esetében pedig különösen a parlamenti vitákban számottevő, ahol a képviselők saját pártjuk álláspontját ismertetik.

CSONTOS NÓRA a kognitív szemantika és a pragmatika mint szemléletmód együttes érvényesítésével a mondás aktusának konstruálását az idéző nyelvi tevékenységéhez kapcsolódóan elemzi, azokkal az idézésekkel foglalkozva, amelyekben a mondás aktusa a *mond* igével válik hozzáférhetővé. Az újrakontextuálás, újrakonstruálás fogalmát és folyamatát körbejárva három meghatározó összetevőre hívja fel a figyelmet: 1. az idézetben kinek a nézőpontja (perspektívája) érvényesül; 2. milyen szerkesztettségi mód jellemzi az idézést; 3. az idéző rész, amely az idézet kontextualizációját végzi el, milyen fokon válik nyelviileg kifejtetté.

SIMON GÁBOR két komplex szerkezet, a *csodálom, hogy* és a *csodálkozom, hogy* különböző változatainak korpuszalapú vizsgálatára vállalkozik, arra keresve választ, hogy a két szerkezet két külön konstrukciónak vagy egyazon konstrukció lehetséges megvalósulásainak tekinthető-e. A tanulmány során a *wonder* igével együtt álló mintázatokkal kapcsolatos angolszász szakirodalom feltérképezésére is sor kerül. A szerző az elméleti megfontolásokat és a korpuszalapú megfigyeléseket ötvöző komplex vizsgálati módszertan alkalmazása révén, 721 adat alapján arra a megállapításra jut, hogy a két szerkezet két szinonim konstrukció alternatív megvalósulásaiént értelmezhető.

VASKÓ ILDIKÓ arra a grammatikalizációs folyamatra mutat rá, amely során a *(el)képz* ige felszólító módú alakja mirativitást, azaz meglepetést, csodálkozást jelölő diskurzuspartikulaként kezd el funkcionálni. A tanulmány során a mirativitás és az evidencialitás megkülönböztetésére és a releváns norvég és angolszász szakirodalmi előzmények feltérképezésére is sor kerül. A tanulmány konklúziója az, hogy a magyar *(el)képz* és a norvég *tenke* között lényeges szemantikai különbségeket figyelhetünk meg, melyek magyarázatot adnak a grammatikalizációs folyamatok során létrejött formai és funkcionális eltérésekre.

HORVÁTH PÉTER lírai diskurzusokban vizsgálja meg a fiktív beszédesemény megnyilatkozójához, befogadójához és az egyéb harmadik személyben megjelenő szereplőkhöz kapcsolódó tudati folyamatok igei megjelenítését. Ady Endre, Babits Mihály és Kosztolányi Dezső verseiből összeállított korpuszok alapján megállapítja, hogy 1. a nyelvi figyelemirányítás nem létező, fiktív jelenetekre is vonatkozhat; 2. a közvetlen szóbeli nyelvi interakciók mellett a közvetett írásbeli nyelvi interakciók is figyelemirányításként értelmezhetők; valamint 3. a prototipikus lírai diskurzusokban a fiktív megnyilatkozó tudati folyamatai jobban előtérbe kerülnek, és differenciáltabban konceptualizálódnak, mint a harmadik személyű, a fiktív beszédeseményen kívüli szereplők tudati folyamatai. A tanulmány fontos módszertani problémaként veti fel a többjelentésű igéknek egy adott jelentéskategóriába való besorolását.

KRIZSAI FRUZSINA és SZABÓ GERGELY olyan kvalitatív tartalomelemzés tanulságait mutatja be, amely 13 és fél órányi, spanyolországi magyarokkal készült interjúk feldolgozásából származik. A tanulmány célja, hogy empirikus adatokkal járuljon hozzá az értelmezhető lehetséges megjelenéseinek és funkcióinak újabb, prototípuselvű klasszifikációjához, külön figyelmet szentelve az igei és a transzlingvális előfordulásoknak.

A harmadik tematikus egység, a Metapragmatikai jelzések empirikus vizsgálata olyan kontextualizáló szerepet betöltő konstrukciókat tárgyal, amelyeket korábban főként a metapragmatikai tudatosság felől értelmeztek. KUNA ÁGNES és HÁMORI ÁGNES a metapragmatikai reflexiók szerepeit és mintázatait teszi vizsgálat tárgyává egy speciális diskurzustípusban, az orvos-beteg konzultációkban. A tanulmány alapgondolata, hogy a metapragmatikai tudatosság nyelvi jelzései a közös jelentéslétrehozást segítő eszközként működnek. Az elemzések anyagát 34 háziorvosi és fogászati rendelések során elhangzott diskurzus adja; a szerzők a metapragmatikai reflexiókat társalgáselemzési és funkcionális pragmatikai megközelítésben vizsgálják és a központi cselekvéstípusokkal, a diskurzusműfajjal és a diskurzusokban megjelenő társas, kognitív és érzelmi aspektusokkal hozzák összefüggésbe.

LACZKÓ KRISZTINA a mutató névmási diskurzusdeixis típusait, önálló és kifejtő használatának működési mintázatát vizsgálja a társas kognitív pragmatika kiindulópontjából. A vizsgálat tárgyát két számítógép közvetítette diskurzustípus képezi, melyek közül az egyikben a társalgás, a másikban a történetelbeszélés dominál. A szerző a diskurzusdeiktikus

elemek kvalitatív jellemzői és a két korpuszban megfigyelhető kvantitatív eloszlások alapján megállapítja, hogy a névmási diskurzusdeixisek a metapragmatikai tudatosság szerveződésének jellegzetes jelölői a magyar nyelvben, a metapragmatikai tudatosság mértéke eltérő lehet a különböző diskurzusokban, melyet a metapragmatikai jelzések szemantikai kidolgozottsága is jelez az egyes diskurzustípusok esetében.

SCHIRM ANITA a diskurzusjelölők multifunkcionalitásából kiindulva négy különböző beszélt nyelvi korpusz (osztálytermi diskurzusok, szociolingvisztikai interjúk, politikai vitaműsorok és stand-up comedy előadások) elemzésén keresztül mutatja be a diskurzusjelölők műfajspecifikus használatát. A szerző megállapítja, hogy a diskurzusjelölők funkcionális spektrumát 5 fő paraméter határozza meg: a szövegtípusok tulajdonságai közül 1. a szöveg formalitása (formális/informális), 2. tervezettsége (spontán/tervezett) és 3. típusa (érvelő, leíró, elbeszélő, értékelő), emellett 4. a diskurzusjelölőt használó személy szerepe (pl. tanár-diák, műsorvezető-vitapartner, terepmunkás-adatközlő) és 5. a megnyilatkozásának a célja (pl. információátadás, szórakoztatás).

GÖTZ ANDREA a négy magyar európai parlamenti diskurzusban vizsgálja, köztük 1. eredeti magyar felszólalások, 2. eredeti magyar felszólalások normalizált írott változata, 3. magyarra tolmácsolás felszólalások, 4. magyarra fordított felszólalások szövegeiben és átirataiban. Az eredmények fényében megállapítja, hogy a diskurzusjelölők és kötőelemek gyakoriságát tekintve a tolmácsolás magyar diskurzus szignifikánsan különbözik a fordított diskurzustól, általánosságban azonban a vizsgált alkorpuszok jobban hasonlítanak egymásra a mediált – nem mediált, mint az írásbeli–szóbeli jelleg mentén.

BALLAGÓ JÚLIA ismét egy számítógép közvetítette diskurzustípus, jelen esetben az internetes receptportál műfajosságát vizsgálja funkcionális kognitív pragmatikai megközelítésben. Empirikus kutatása során arra a megállapításra jut, hogy az internetes receptportálok paratextusai fontos szerepet játszanak az összetett diszkurzív sémaként értelmezett műfajszerveződésében. A szerző a paratextusokat olyan makroszintű kontextualizációs utasítás-ként értelmezi, amelyek az internetes receptportál diszkurzív egységeit kontextualizálják.

DOMONKOSI ÁGNES tanulmányának célja egy pszichoterápiás szakfolyóirat oldalain kibontakozó írásos párbeszéd több szempontú, a metapragmatika értelmezési lehetőségeit összekapcsoló elemzése, a tegezés-magázás és a megszólítás kérdésére reflektáló önálló metadiskurzus sajátosságainak feltárása révén. A tegezésre és magázásra vonatkozó elemzések kapcsán megállapítja, hogy az alapvető szociológiai változók mellett (pl. életkor, nem, lakóhelytípus) a dinamikusabb, az adott helyzetre jellemző változók (például a terápia típusa, egyéni vagy csoportos jellege, a társadalmi közelség-távolság mértéke, érzelmi bevonódás, előzetes ismeretség) is fontos szerepet kapnak.

Összefoglalásként elmondható, hogy a kötet egyértelműen hiánypótló munka, mely olyan területet dolgoz fel, amire eddig ilyen átfogó módon és a kötet által bemutatott összefüggéseket nem volt példa sem a magyar nyelvű pragmatikai munkák sorában, sem a nemzetközi szakirodalomban. A kötet érdemei közé tartozik az elméleti megközelítési módok, a vizsgálati módszerek és a vizsgált nyelvi adatok változatossága, melyet az összetettség ellenére jól átlátható, koherens, az egyes tanulmányokon átvivő funkcionális kognitív referenciakeretben tár elénk.